

15. Ofitsiyni sait Khrystyianskoi Sluzhby Poriatunku 2023, *Pro Khrystyiansku Sluzhbu Poriatunku. Khto my (About Christian Rescue Service. Who we are)*. Dostupno: <<http://crs-center.org/pro-hrystyyansku-sluzhbu-poryatunku/hto-my/>>. [22 Lypen 2023].
16. Ofitsiyni saiti Asotsiatsii "Poklyk" 2023, *Protestanty – nadbannia Ukrainy (Protestants are Ukraine's treasure)*. Dostupno: <<https://poklik.org/projects/protestanty-nadbannya-ukrayiny/>>. [3 Serpen 2023].
17. Tsymbaliuk, N & Lazarenko, I 2021, 'Sotsialne sluzhinnia tserkov yak provaidier praktyk sotsialnoi dopomohy (Social service of churches as a provider of social assistance practices)', *Visnyk NTUU 'KPI' Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, № 2 (50), s. 39-45. Dostupno: <<http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2021/2/8.pdf>>. [28 Lypen 2023].
18. Cherenkov, M 2008, 'Yevropeiska reformatyia ta ukrainskyi yevanhelskyi protestantyzm: henetyko-typolohichna sporidnenist i natsionalno-identyfikatsiini vymiry suchasnosti (European Reformation and Ukrainian Evangelical Protestantism: genetic-typological kinship and national-identification dimensions of modernity)'. Monohrafiia, Kyiv: Dukhovne vidrozhennia, 566 s.
19. Cherenkov, M 2008, 'Perspektyva rozvytku yevanhelskoho protestantyzmu v ukrainskomu sotsiumi (Prospects for the development of Evangelical Protestantism in the Ukrainian society)', *Ukrainske relihiieznaustvo*, № 48, s. 215-229. Dostupno: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/40142/2008_48_15.pdf?sequence=1>. [28 Lypen 2023].
20. Cherenkov, M 2014, 'Tserkva v umovakh viiny. Pozytsiia protestantiv (The Church in the time of war. The position of Protestants)', *Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy "RISU"*. Dostupno: <https://risu.ua/cerkva-v-umovah-viyni-poziciya-protestantiv_n107213>. [29 Lypen 2023].
21. Choli, S 2021, 'Volonterstvo ta blahodiinist yak vydy prosotsialnoi ekonomichnoi aktyvnosti (Volunteering and charity as types of prosocial economic activity)', *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser.: Psykholohichni nauky*, Vyp. 9, s. 284-290. Dostupno: <http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/9_2021/38.pdf>. [25 Lypen 2023].
22. Shcherbakov, V 2017, 'Volonterskyi rukh. Ukraina... (Volunteer movement. Ukraine...)', *Ofitsiyni saiti Asotsiatsii "Poklyk"*. Dostupno: <<https://poklik.org/volonterskyj-ruh-ukrayina/>>. [2 Serpen 2023].
23. Yarotskyi, P 2008, 'Stan piznoprotestantskykh konfesii (The state of Next Protestant confessions)', *Ukrainske relihiieznaustvo*, № 46, s. 302-331.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.45(7-9)-10

УДК 2-67-1-9"19/20"

БОГОСЛОВСЬКЕ ОКРЕСЛЕННЯ ЕКУМЕНІЧНОЇ ПАРАДИГМИ ТА ЦІННІСНИЙ СПЕКТР МІЖКОНФЕСІЙНИХ СУСПІЛЬНИХ ПРАКТИК

THEOLOGICAL DEFINITION OF THE ECUMENICAL PARADIGM AND THE VALUE SPECTRUM OF INTERFAITH SOCIAL PRACTICES

С. В. Васкул

Актуальність теми дослідження. З огляду на поліконфесійну ситуацію в християнському середовищі, виникає потреба компаративного аналізу теологічних підстав екуменічної концепції в цілому, перегляду передумови та причини активізації екуменічних віянь серед християн, його функціональний

Urgency of the research. Given the multi-confessional situation in the Christian environment, there is a need for a comparative analysis of the theological foundations of the ecumenical concept as a whole, a review of the prerequisites and reasons for the activation of ecumenical trends among Christians, and its functional

аспект консолідації зусиль.

Постановка проблеми. Богословські підстави єкуменічної парадигми, котрі були сформовані протестантськими, католицькими та православними богословами потребують об'єктивного аналізу, також зокрема і в позитивних наслідках реалізації єкуменічної парадигми у соціальній сфері, їхнє суспільне значення, а також їхня оцінка богословами та дослідниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Богословські інтенції та практичні ініціативи єкуменізму православної церкви є в фокусі дослідницької уваги Ю. Корнійчук [14, 15]. Роль соціального вчення православ'я для становлення громадянського суспільства в нашій країні в своїх роботах аналізує Р. Процюк [19]. Аналізом проблематики єкуменізму, як постсекулярної парадигми займалися такі вітчизняні дослідники як С. Кияк, П. Яроцький, В. Єленський, О. Кисельов.

Постановка завдання. З огляду на недостатню висвітленість проблематики єкуменічних зусиль, як відповіді християн на виклики сучасного глобального суспільства, виникає потреба критичного та об'єктивного аналізу єкуменічної концепції в цілому, а також в площині суспільних практик.

Виклад основного матеріалу. Єкуменізм як явище зароджується в християнському середовищі і своєю першочерговою метою має відновлення єдності найперше між християнськими конфесіями. Важливою складовою єкуменічної діяльності, котру виокремлюють дослідники, є соціальний вимір єкуменізму, наслідки якого набагато легше охарактеризувати у суспільній площині. Варто зауважити, що даний вимір є важливим, з огляду на те, що існує велика кількість прихильників єкуменічного руху, котрі стверджують, що ефективність будування єкуменічного діалогу та досягнення згоди у богословських питаннях великою мірою визначається соціальною єдністю, розвитком співпраці у соціальному напрямку. Перенесення акцентів своєї єкуменічної діяльності християнськими конфесіями у сферу соціального служіння, як наслідок конфронтації із труднощами, котрі виникли при богословсько-

aspect of consolidation of efforts.

Target setting. Analytical description of the theological foundations of the formation of the ecumenical paradigm, which were formed by Protestant, Catholic and Orthodox theologians. The positive consequences of the implementation of the ecumenical paradigm in the social sphere, their social significance, as well as their assessment by theologians and researchers are characterized.

Actual scientific researches and issues analysis. The theological intentions and practical initiatives of ecumenism of the Orthodox Church are the focus of Yu. Korniychuk's research attention [17, 18]. R. Protsyuk [19] analyzes the role of the social teaching of Orthodoxy in the formation of civil society in our country. Such domestic researchers as S. Kiyak, P. Yarotskyi, V. Yelenskyi, and O. Kiselyov were engaged in the analysis of the problems of ecumenism as a post-secular paradigm.

The research objective. Given the lack of coverage of the issue of ecumenical efforts as a Christian response to the challenges of modern global society, there is a need for a critical and objective analysis of the ecumenical concept as a whole, as well as in the realm of social practices.

The statement of basic materials. Ecumenism as a phenomenon originates in the Christian environment and its primary goal is to restore unity, first of all, between Christian denominations. An important component of ecumenical activity, which researchers single out, is the social dimension of ecumenism, the consequences of which are much easier to characterize in the social plane. It is worth noting that this dimension is important, given the fact that there are a large number of supporters of the ecumenical movement, who claim that the effectiveness of building ecumenical dialogue and achieving agreement in theological matters is largely determined by social unity, the development of cooperation in a social direction. The transfer of the emphasis of their ecumenical activity by Christian denominations to the sphere of social service, as a result of the confrontation with the difficulties that arose during the theological and dogmatic

догматичному діалогуванні, створили сприятливе середовище для формування видимого образу християнської єдності, що є одним із магістральних елементів місії Церкви у світі. У §12 “Декрету про єкуменізм” зазначено, що соціальна співпраця повинна бути спрямована на: “належне поцінування гідності людської особи, плекання блага миру, застосування євангельських засад у соціальному житті, розвиток наук і мистецтв у християнському дусі, (...) подолання таких трагедій сьогодення, як голод і стихійні лиха, неграмотність і злидні, нестача житла, несправедливий розподіл матеріальних благ”. Така співпраця також сприятиме кращому міжконфесійному пізнанню християн та прокладенню шляху в напрямку єдності.

Висновки. Коротко підсумовуючи можна зробити висновок, що головним чином богословське обґрунтування єкуменізму полягає у словах Ісуса Христа: “Щоб усі були одно” (Ів. 17:21), а всі інші спроби витворити концепцію для подолання роздробленості християн можуть тільки на них ґрунтуватися. Тому консолідація зусиль перед лицем різних загроз, робить простішим налагодження діалогу задля вирішення проблеми міжконфесійних суперечок та створення сприятливих умов функціонування поліконфесійного суспільства.

Ключові слова: релігія, єкуменізм, діалог, міжхристиянська (міжконфесійна) комунікація, теологія, євхаристійне співпричастя, II Ватиканський собор, соціальне служіння, соціальна відповідальність.

dialogue, created a favorable environment for the formation of a visible image of Christian unity, which is one of the main elements of the Church's mission in the world. §12 of the “Decree on Ecumenism” states that social cooperation should be aimed at: “proper appreciation of the dignity of the human person, nurturing the good of peace, applying evangelical principles in social life, developing the sciences and arts in the Christian spirit, (...) overcoming such tragedies today, such as hunger and natural disasters, illiteracy and the poor, lack of housing, unfair distribution of material goods.” Such cooperation will also contribute to better inter-denominational knowledge of Christians and pave the way towards unity.

Conclusions. Briefly summarizing, we can conclude that the main theological justification of ecumenism lies in the words of Jesus Christ: “That all may be one” (Jn. 17:21), and all other attempts to create a concept to overcome the fragmentation of Christians can only be based on them. Therefore, the consolidation of efforts in the face of various threats makes it easier to establish a dialogue to solve the problem of inter-religious disputes and create favorable conditions for the functioning of a multi-religious society.

Key words: religion, ecumenism, dialogue, inter-Christian (inter-denominational) communication, theology, Eucharistic communion, II Vatican Council, social service, social responsibility.

Виклад основного матеріалу. Єкуменізм, як явище, можна визначити як діяльність в середовищі християнства, котра здійснюється в намірі відновлення повної та істинної єдності між християнськими конфесіями. Молитви, роздуми, зустрічі та діалоги – є складовими елементами, котрі формують окреслення єкуменічної концепції в її істинному вимірі. Ці елементи єкуменізму мають на меті створити сприятливі умови для можливості подолання розбіжностей християнських конфесій, але ніяк не підпорядкування однієї традиції іншій. Єкуменізм не має на меті здійснювати визначення того, наскільки та чи інша традиція в більшій чи меншій мірі істинна, але намагається створити розуміння того, що рамками певної конкретної конфесії може існувати вагома церковна реальність, котру можливо охарактеризувати як неповну та недосконалу, але яка має свою цінність.

Саме тому єкуменізм часто стає об'єктом неправильної інтерпретації, а основна причина цього полягає у позаінституційному виді єкуменічної

діяльності. Якщо інституційний екуменізм – це офіційна співпраця та діалог між християнськими конфесіями, їх очільниками або уповноваженими особами, то позаінституційний екуменізм, котрий дефініціюють як “екуменізм життя” або “духовний екуменізм” – це практики, котрі ініціюються часто активними вірянами, тієї чи іншої християнської традиції, котрі в переважній більшості випадків не мають відповідного на те дозволу чи благословення [15, с. 7].

Через такі випадки екуменізм часто можуть трактувати не просто як прагнення відновлення християнської єдності, але як єдиноспільність різних церков і релігій. Таке розуміння екуменізму має місце і серед деяких релігійних дослідників. Стверджуючи про подібність усіх релігій через елемент віри в Бога (чи богів) та знаходячи спільні елементи завдяки поверхневому ознайомленню із різноманітними експресіями цієї віри через релігійний культ та духовні вправи розглядається можливість так званої “екуменізації віри”, створення єдиної та універсальної віри [21, с. 166].

Та незмінним залишається факт орієнтації екуменізму на зближення християн. Підтвердженням цього є створення ВРЦ (Всесвітньої Ради Церков), котра ставила перед собою за ціль створення основи для міжхристиянської комунікації, а не створення синкретичної “надцеркви”. В Україні аналогом такої інституції є Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), яку “утворено наприкінці 1996 року як міжконфесійну інституцію. Її метою є об'єднання зусиль конфесій у справі духовного відродження України та координації міжцерковного діалогу як в Україні, так і за її межами, а також участь у розробленні проєктів нормативних актів із питань державно-конфесійних відносин та здійснення комплексних заходів доброчинного характеру” [13]. У зв'язку із тим, що актуалізується новий формат співпраці представників державних та релігійних інституцій в рамках вирішення проблемних питань у сфері державно-конфесійних відносин, співпраці державних органів та релігійних організацій у здійсненні та співфінансуванні соціальних проєктів, ВРЦіРО від моменту свого створення і до тепер “є найбільшим інституційним міжрелігійним об'єднанням та водночас одним із найвпливовіших суб'єктів у державно-конфесійних відносинах з боку релігійної спільноти в Україні” [3, с. 9].

Екуменізм не ставить за мету генерування нової універсальної віри, визначення хибності чи істинності теологічної доктрини тієї чи іншої християнської конфесії. Так званий широкий екуменізм дійсно має місце, однак він спрямований на створення підґрунтя для діалогу між релігіями, задля створення сприятливих умов для віротерпимості та єдності у суспільному середовищі [8, с. 129]. Його поділять на: авраамічний (рух у напрямку єдності між юдаїзмом, християнством та ісламом) та загальнорелігійний (діалог між усіма релігіями) [14, с. 7].

Не будемо зупинятися на описі історичного формування екуменічного руху, але акцентуватимемо на окресленні богословських підстав та їхньої інтерпретації різними християнськими спільнотами. Не зважаючи на те, що деякі дослідники характеризують першоціль екуменізму не стільки як єдність усіх течій християнства, скільки як єдність в рамках окремої конфесії, а екуменізм у своїх витоках дефініціюють як “конфесійний (протестантський) екуменізм”. Та все ж екуменічний потенціал не обмежився лише протестантським середовищем, а вийшов далеко за його межі. Розуміння того, що кожен християнин, котрий усвідомлює власне почуття відповідальності за реалізацію Христового заклик “Щоб усі були одно”, відповідальний за будування руху за єдність християн,

сприяє долученню до участі в єкуменічному русі інших християнських конфесій.

При погляді на християнство в цілому можна діагностувати ряд еклезіологічних обґрунтувань феномену єкуменізму. До них відносяться усвідомлення християнами того факту, що світ в цілому перестає бути християнським, багаточисельні випадки дроблення та відокремлення християнських спільнот від основних конфесійних течій, стрімкий розвиток християнського персоналізму у середовищі активізації інтересу суспільства до окремих особистостей.

Єкуменічна еклезіологія відіграє важливе значення в процесі побудови тих чи інших єкуменічних ініціатив, а тому коротко варто окреслити основні способи її інтерпретації. Першим варіантом єкуменічної еклезіології є “теорія гілок”. Творцями цієї теорії є англіканські богослови так званого Оксфордського руху. Згідно даної концепції Христова Церква постає в образі дерева, а три апостольські Церкви – Католицька, Православна та Англіканська є його гілками. В основі даної теорії закладено розуміння невидимої єдності Соборної Церкви, не зважаючи на зовнішні відмінності. Таким чином богословське обґрунтування єкуменізму в інтерпретації цієї теорії полягає в усвідомленні кожної конфесії про спільні витоки із єдиної Древньої Церкви, необхідності збереження її вчення. Згідно задуму представників даної концепції, таке усвідомлення повинне привести до усунення розуміння міжконфесійних відмінностей в якості перепон до єдності, а також до видимого зближення конфесій між собою, котрі у невидимий та істинний спосіб вже перебувають у єдності.

У середовищі Православної Церкви дана концепція зазнавала частіше несприйняття та критики. Зокрема богословом Дж. Овербеком, дана парадигма характеризувалася як неправильна та позбавлена істинності, оскільки була сформована на помилковому твердженні можливість зміни вчення Церкви з плином часу. Існує також серед деяких православних богословів представлення даної теорії у наступній експлікації: православна вітка квітне і розвивається, в той час як вітки католиків та протестантів є сухими [17, с. 145].

Також в даному контексті варто згадати те, що дана теорія отримала певне висвітлення та оцінку у тезах документу Архієрейського собору 2000 року, Російської Православної Церкви “Основні принципи ставлення Російської Православної Церкви до інослав'я”. Зокрема в преамбулі документу зазначено, що він “відображає і визначає основні принципи відношення Російської Православної Церкви до інослав'я, а також до взаємодії з інославними та міжконфесійними організаціями” [22]. В другій частині документу, котра стосується проблематики прагнень до відновлення християнської єдності, інославні моделі християнської єдності отримують пейоративну конотацію. У пункті 2.5 зазначено, що для Православної Церкви “теорія гілок” є “абсолютно неприйнятною”, концепція якої полягає у трактуванні існування християнства у вигляді “віток” як нормального [22].

“Теорія відновлення” формується у протестантському середовищі, та знаходить своїх прихильників далеко за межами традиційно виділених християнських конфесій. Ідейно-сміслові наповнення цієї теорії полягає у трактуванні кожної християнської конфесії чи деномінації як тієї, яка в більшу чи меншу міру відійшла від істинної єдності із Христом, через принесення у діяльність своєї спільноти гріх міжконфесійного роздроблення та нетерпимості до відмінного релігійного досвіду інших християнських спільнот. Саме тому необхідно відкинути ті складові, котрі сіють розбрат, а об'єднати ті цінності духовного досвіду, що є спільними.

Наступна теорія носить методологічний характер, тому, не торкаючись проблематики передумов стану розділу Церкви Христової, представляє ймовірний шлях відновлення християнської єдності, котрий будується на основі міжконфесійного євхаристійного сопричастя. Успішність даної теорії, на думку її прихильників, полягає в усуненні причини початку християнського розділу, котра полягає у нестачі любові між християнами. Після того як дефіцит любові буде відновлено завдяки євхаристійному сопричастю, створяться сприятливі умови для початку процесу відновлення християнської єдності. Даний підхід отримав значну підтримку в середовищі багатьох лютеранських та реформатських спільнот, а також серед багатьох вірних Католицької Церкви. В їхній інтерпретації кінцева мета єкуменізму зазнає трансформації від “*communio*” до “*inter-communio*”, від прагнення єдності до прагнення взаємодії. Таким чином ставиться акцент на спільному служінні Євхаристії, в той час як інституційний розділ між церквами може тривати далі, у розмаїтті конфесійних традицій та еклесіальному плюралізмі. Однак для Католицької та Православної Церков даний підхід не визначається прийнятним [20]. Бодай через те, що спільне служіння Євхаристії розуміється як кульмінаційний вияв єдності, але ніколи як “засіб її досягнення”, в цьому ключі визначає євхаристійне сопричастя і професор Папського Орієнтального Інституту в Римі, отець Томас Потт: “Саме в Євхаристії – насамперед – існує церковна спільнота. Різні рівні церковної спільноти: місцевий, регіональний і вселенський – тісно поєднані між собою і залишаються в єдності завдяки Євхаристії, бо святкування Євхаристії – це завжди святкування єдності Церкви як єдності таїнственного Тіла Христового” [18, с. 244].

Для Православної Церкви хоч єкуменізм і становить нову реальність для діяльності та формування нових форм місії Церкви, однак зі сторони православ'я єкуменічні контакти першочергово мусять ґрунтуватися на базових догматичних поняттях про Церкву, а саме про нероздільність та пряму залежність між невидимими та видимими кордонами Церкви. Завдяки свідченню про себе у розділеному християнському світі, Церква має мету привести християнство до цілісності та повноти. Якщо для протестантського розуміння характерне розуміння єкуменізму в якості вихідна передумова та формальна умова досягнення єдності християн, то у розумінні Східної Церкви єкуменізм – це наслідок внутрішньої єдності з Істиною, а також внутрішньої цілісності і нерозривності духовного досвіду Церкви. Подібного погляду дотримується і Католицька Церква, зокрема кардинал Курт Кох стверджує про неможливість досягнення правдивого євхаристійного сопричастя оминувши сопричастя церковне, і навпаки церковне сопричастя не є повним за відсутності сопричастя євхаристійного [19, с. 87].

Четверту концепцію, котру варто також згадати в контексті опису богословських підстав єкуменізму, було розпрацьовано одним із найвпливовіших католицьких теологів ХХ ст. – Карлом Ранером. Його концепція “анонімного християнина” зазнавала критики не тільки зі сторони православ'я, але й у середовищі католицьких гігантів теологічної думки, таких як Г. У. фон Бальтазара, А. де Любака, а також Й. Ратцінгера. Концепція анонімного християнина розроблялася К. Ранером у світлі сотеріологічної проблематики, котра вповні експлікується у кореляції із універсальністю спасительної волі Бога. К. Ранер, на прикладі буддійського ченця, котрий живе згідно власної совісті (а тому спасається і перебуває у Божій благодаті), демонструє актуалізацію концепції “анонімного християнина”. Тому, що у

випадку відсутності даного концепту слід припустити, що існує інший шлях спасіння, котрий є поза Ісусом Христом. Тому оскільки таке трактування не може належати до площини християнської сотеріології, тому створення концепції анонімного християнина є для теолога вимушеним кроком. На противагу даної теологічної концепції, висловлюється Г. У. фон Бальтазар, стверджуючи, що вона веде до демотивації християн у плеканні подвижницької віри та християнської дисципліни. Християнство ж, як таке, дана теорія робить занадто легким для прийняття, сепарованим від його первинної суті, а створення ймовірності не усвідомленої приналежності до християнства є крайнім спрощенням християнства. А такого роду крайня інклюзивність у еклесіальному християнському вимірі, чим раз ширше відкриває двері для пропаганди “light версії” християнства, коли розмиваються лінії елементарного розмежування між релігійними доктринами, розвивається синкретизм, еклектизм та деканонізація [10, с. 128].

Інший підхід до процесу визначення християнської ідентичності, що має характер екуменічного християнського буття був опрацьований швейцарським теологом Гансом Кюнгом. Суть даної концепції полягає у потребі адаптації християнського вчення, котре було сформоване в середовищі елліністичного культури до умов сучасного світу. Теолог пропонує ідентифікувати як християнина не тільки тих осіб, котрі ставлять у центрі свого світогляду віру в Христа, але тих, хто орієнтує своє життя на повноту життя Христа, Його смерті та воскресіння, що створює можливість не акцентувати на догматичних протиріччях конкретних конфесій. У своїй теологічній парадигмі Г. Кюнг йде далі, ставлячи на передній план проблематику прийняття інших релігій, а не питання їх істинності, внаслідок чого релігійна істина як така стає релятивною [15, с. 189]. Стосовно ж підґрунть християнської екуменічності (беручи до уваги головним чином протестантизм та католицизм) Г. Кюнг акцентує на вирішенні проблематики різниці основоположних позицій, котрі для католицизму виявляються у католичності, вселенськості, прагненні до єдиної Церкви; для протестантизму – у постійному критичному зверненні до Євангелія. Швейцарський теолог стверджує, що дані позиції не тільки не виключають одна одну, але можуть бути метаморфовані у “євангельську католицькість” векторно направлену на Євангеліє та “католицьку євангелічність” котра ґрунтується на католицькій універсальності. Однак наслідки реалізації даної парадигми можуть полягати як в успішному функціонуванні міжконфесійного та міжрелігійного діалогу, так і у спрофанованій християнській ідентичності, його кардинальному вихолощуванні.

Саме тому варто звернути увагу на документи II Ватиканського собору, котрі були присвячені тематиці екуменізму та міжрелігійного діалогу. Не зважаючи на те, що собор сприяв розкриттю потенціалу таких католицьких теологів як Й. Ратцінгер, А. де Любак, Г. Урс фон Балтазар, котрих в богословському колі відносять до консерваторів, для багатьох дослідників та богословів був сприйнятий як модерністський [11, с. 847]. Об’єктивна та здорова оцінка потенціалу та мети екуменічної концепції Католицької Церкви може бути правильно сформована, якщо це здійснюється у світлі таких документів собору, як декрет про екуменізм – “Unitatis Redintegratio”, декрет про Східні католицькі церкви – “Orientalium Ecclesiarum”, декларацію про ставлення Церкви до нехристиянських релігій – “Nostra Aetate”. Наведені документи собору стали не тільки магістральними верифікаторами процесу будування екуменічного та міжрелігійного діалогів, але також продемонстрували готовність ієрархів

Католицької Церкви відгукнутися на виклики часу та відкритість на рух у напрямку пошуку консенсусу із світом, котрий змінюється зі швидкістю геометричної прогресії [2, с. 87].

В свою чергу в середовищі Православної Церкви в напрямку окреслення екуменічної концепції відіграв важливу роль Святий і Великий Собор Православної Церкви на острові Крит 2016 року, а саме його документ “Відносини Православної Церкви з іншим християнським світом”, котрий отримав діаметрально протилежні оцінки у православному світі, через новий погляд на екуменізм, “оптимістичну еклезіологію”, новий розвиток традиції місіонерського підходу Православної Церкви. Оскільки Критський собор залишається в історичній площині, різниться інтерпретація його результатів: в середовищі Вселенського патріархату вони будуть оцінюватися як позитивні, а в діапазоні впливу Російської Православної Церкви в негативній конотації, щодо богословського витлумачення екуменізму [11, с. 847].

Іншою складовою екуменічної діяльності, котру виокремлюють дослідники, є соціальний вимір екуменізму, наслідки якого набагато легше охарактеризувати у суспільній площині. Варто зауважити, що даний вимір є важливим, з огляду на те, що існує велика кількість прихильників екуменічного руху, котрі стверджують, що ефективність будівництва екуменічного діалогу та досягнення згоди у богословських питаннях великою мірою визначається соціальною єдністю, розвитком співпраці у соціальному напрямку [14, с. 10].

Зважаючи на те, що соціальна доктрина є важливою складовою кожної християнської конфесії, оскільки є ефективним способом формування суспільного світогляду, відображенням уявлень про покликання християнина у світі, вона також чинить конструктивний вплив на формування аксіологічного підходу в суспільній площині та на реалізацію парадигм соціальної синергії [19, с. 129]. Перенесення акцентів своєї екуменічної діяльності християнськими конфесіями у сферу соціального служіння, як наслідок конфронтації із труднощами, котрі виникли при богословсько-догматичному діалогуванні, створили сприятливе середовище для формування видимого образу християнської єдності, що є одним із магістральних елементів місії Церкви у світі [19, с. 39].

В контексті даної проблематики варто також згадати документ спеціальної комісії Вселенського патріархату “За життя світу. На шляху до соціального етосу Православної Церкви”. Комісія мала на меті в цьому документі дати відповідь на пастирські виклики та проблеми сьогодення, оглядаючись на досвід та помилки минулого. В §52 зазначається, що “хоча видима єдність усіх християн у таїнствах видається лише далеким сподіванням”, однак є набагато досяжнішим просування до єдності завдяки просуванню соціальної та громадської справедливості, а в §54 окреслюється відкритість Православної Церкви до діалогу з іншими християнськими конфесіями [4].

Що ж стосується Католицької Церкви, то в §12 “Декрету про екуменізм” зазначено, що соціальна співпраця повинна бути спрямована на: “належне поцінування гідності людської особи, плекання блага миру, застосування євангельських засад у соціальному житті, розвиток наук і мистецтв у християнському дусі, (...) подолання таких трагедій сьогодення, як голод і стихійні лиха, неграмотність і злидні, нестача житла, несправедливий розподіл матеріальних благ” [9, с. 137]. Така співпраця також сприятиме кращому міжконфесійному пізнанню християн та прокладенню шляху в напрямку єдності.

В контексті вищенаведених слів варто згадати співпрацю християнських конфесій в соціальній площині в Україні з початком російського вторгнення 24 лютого 2022 року. Елементарний рівень такої діяльності, прослідковується найперше в медіаресурсах екуменічного спрямування, які є своєрідним щоденним літописом картини релігійного життя сьогодення, а отже України в умовах повномасштабної війни [1, с. 110-111]. Ще в процесі стягування російських військових до кордону з Україною, на сайті ВРЦіРО опубліковано допис про те, що Глави Церков і Релігійних Організацій України закликають Володимира Путіна “зупинити вогнище війни, що розпалюється” [5]. Також у вересні 2022 року було сформоване спільне звернення ВРЦіРО Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до світової спільноти та тих міжнародних організацій, мета котрих є захист прав людей та бути гарантами світової безпеки стосовно сприяння у поверненню додому всіх постраждалих від російської агресії котрих, було примусово вивезено до країни-агресора або силою утримуються на тимчасово окупованих територіях [12].

В напрямку посилення міжнародної підтримки України в боротьбі із наслідками війни є вагомим візит делегації ВРЦіРО до Ватикану. Основні питання зустрічі стосувалися можливості посередництва Ватикану у процесі повернення депортованих українських дітей, а також українських військовополонених і несправедливо ув’язнених. “Дякую вам за цю вашу єдність, це для мене багато значить. Це схоже до дітей в сім’ї, де один є там, інший – деінде, але коли мама хвора, всі збираються разом”, – сказав Папа Франциск, підкреслюючи, що в цьому випадку не йдеться про єврейську, ісламську, християнську, православну чи католицьку Україну, але про “маму Україну”, задля якої всі гуртуються разом. “Це приклад перед обличчям величезної поверховності, яку сьогодні бачимо в нашій культурі”, – мовив Святіший Отець [16].

Наслідком сучасних екуменічних дискусій, щодо соціальної співпраці християнських церков, стало поєднання трьох складових: літургії, місії та соціальної дияконії, нерозривне поєднання котрих спричиняє актуалізацію та необхідність соціальної складової екуменічного руху. В середовищі православної теології розпрацьовується концепція поширення Літургії “поза межі церковної огорожі”, та знаходить своє виявлення у літургійному богослов’ю таких відомих церковних науковців як І. Зізіулас та А. Шмеман. Таким чином, Літургія не сприймається тільки як храмове богослужіння, але життям спрямованим до Творця та через Творця до людей. Інший православний богослов І. Бріа підкреслює важливість переображення суспільних об’єднань у кінонію (з гр. κοινωνία – спільнота), у котрій християни об’єднуються із Богом та між собою. Такі концепції літургійного богослов’я, котрі спрямовані на регенерацію євангельської релігійності ранніх християн, корелюючись із новими викликами часу були схвально оцінені широким загалом учасників екуменічного руху [14, с. 11].

Стосовно ж практичного втілення концепцій соціального служіння, то починаючи із кінця ХХ ст. Східно-європейським офісом Всесвітньої Ради Церков було ініційовано створення Круглих столів стосовно міжконфесійної допомоги та соціального служіння. Ціллю їхньої діяльності є реалізація проектів напрямку розвитку інформаційного, видавничого та просвітницького функціонування, котрі були проведені зокрема в таких країнах, як Вірменія та Україна [там само с. 11-12].

Та не зважаючи на якісний потенціал подібного роду зустрічей,

розпрацювання концепцій соціального служіння та втілення даного теоретизування у життя, все фундаменталістське середовище Православної Церкви окреслює їх як такі, що не приносять жодної користі. Зокрема православний богослов О. Осипов критикує християнську конференцію “Спасіння сьогодні” (Бангкок), стверджуючи, що жодні соціальні проблеми поза контекстом християнської сотеріології не мають жодного значення. І навіть таке трактування, на думку дослідниці І. Горохолінської, було б прийнятним з огляду на потребу здійснення соціального служіння в контексті християнської сотеріології. Однак подальша інтерпретація наслідків цієї зустрічі О. Осиповим свідчить про нерозуміння “дійсної місії Христа, й християн, котрі мають намір йти за Спасителем. Спасительна місія Церкви не може обмежуватися лише тим, що “поза Церквою немає спасіння” (...) покладений Христом обов’язок “бути світлом для світу” означає для християн і бути соціально відповідальними, активними та мобільними”, зазначає дослідниця [7, с. 449].

Активізація діяльності ліквідації широкої площини проблем суспільства, здійснення інформаційно-просвітницької праці, протистояння расизму, активна екологічна та миротворча діяльності – є тільки поверхневим та узагальненим описом наслідків суспільної складової екуменізму та його суспільної пасіонарності [14, с. 12].

Висновки: Коротко підсумовуючи можна зробити висновок, що головним чином богословське обґрунтування екуменізму полягає у словах Ісуса Христа: “Щоб усі були одно” (Ів. 17:21), а всі інші спроби витворити концепцію для подолання роздробленості християн можуть тільки на них ґрунтуватися. Саме тому на нашу думку, успішність тих чи інших намагань до єдності залежить рівним чином як від ієрархії християнських конфесій, так і кожного християнина зокрема, хоч як голосливо це б не звучало. Саме тому не варто применшувати важливість будівництва як богословського так і соціального виміру екуменізму. Святий папа Іван Павло II порівнює розум і віру до двох крил людського духу, котрий підноситься до споглядання Істини, подібним чином і екуменічна парадигма не може бути досконалим чином реалізована виключно у богословському чи виключно у соціальному вимірі. Виклики світу, такі як війна, економічна нестабільність, бідність вимагають від християн в певний спосіб бути “світлом світу”. Тому консолідація зусиль перед лицем різних загроз, робить простішим налагодження діалогу задля вирішення проблеми міжконфесійних суперечок та створення сприятливих умов функціонування поліконфесійного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бабенко, О 2022, ‘Медіа екуменічного спрямування в умовах війни (на прикладі сайтів “Релігійно-Інформаційна Служба України” та “Духовний Фронт України”)', *Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи*, с. 110-112.
2. Бутенко, Я 2014, ‘Вплив рішень Другого Ватиканського собору (1962–1965) на діяльність папи римського Іоанна Павла II’, *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія, № 1 (3), с. 83-87.
3. Владиченко, ЛД 2019, ‘Всеукраїнська Рада Церков і Релігійних Організацій – понад двадцять років діяльності: здобутки та перспективи’, *Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*, № 2 (14), с. 5-9.
4. Гарт, Д & Хриссавгіс, Й 2020, ‘За життя світу. На шляху до соціального етосу Православної Церкви’, РІСУ. Доступно: <https://risu.ua/za-zhittya-svitu-na-shlyahu-do-socialnogo-etosu-pravoslavnoji-cerkvi_n103522>. [15 Жовтень 2023].

5. Всеукраїнська Рада Церков закликає президента Путіна зупинити війну 2022, ВРЦіРО. Доступно: <<https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-calls-on-president-putin-to-stop-the-war>>. [10 Вересень 2023].
6. Германова де Діас ЕВ 2017, 'Культурологічні аспекти трансцендентального екзистенціалізму Карла Ранера', Харків: *Культура України*. Серія: *Культурологія : зб. наук. пр., М-во культури України, Харків. держ. акад. культури*, Вип. 55, с. 69–80.
7. Горохолінська, ІВ 2019, *Демаркація секулярного / постсекулярного в сучасній релігійності: філософський та богословський дискурс*. Дисертація доктора філософських наук, М-во освіти і науки України, Нац. Пед. ун-тім. М. П. Драгоманова, Київ, 510 с.
8. Гуцалюк, Ю 2016, 'Феномен екуменізму та його роль у релігійному житті', *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія "Релігієзнавство", № 1 (13), с. 125-132.
9. *Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі*. 2014, Перекл. з лат., Львів: Свічадо, Український Католицький Університет, 608 с.
10. Єгreshій, О 2021, 'Інклюзія в Церкві: можливості, переваги, виклики', *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, № 16, с. 126-134.
11. Єремєєв, ОС 2016, 'Святий і Великий Собор Православної Церкви та проблема становлення Української Помісної Православної Церкви', *Православ'я в Україні : матер. VI Міжнар. наук. конф. присвяченої 1000-літтю духовних зв'язків України з Афоном (1016–2016) та 25-літтю Помісного Собору Української Православної Церкви (1–3 листопада 1991 р.)*, Київ, с. 845–853.
12. Заява ВРЦіРО та Уповноваженого ВР з прав людини 2022, ВРЦіРО. Доступно: <<https://vrciro.org.ua/ua/statements/statement-of-uccro-and-ombudsman>>. [10 Вересень 2023].
13. Інформація про ВРЦіРО (n.d.), ВРЦіРО. Доступно: <<https://vrciro.org.ua/ua/council/info>>. [10 Вересень 2023].
14. Корнійчук, Ю 2011, *Соціальний вимір екуменічної діяльності Православних церков*. Автореферат дисертацій кандидата наук, Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 18 с.
15. Корнійчук, Ю 2010, 'Проблема православної ідентичності в контексті розвитку екуменічного руху', *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Сер.: Філософія, № 6, с. 187-195.
16. Комюніке за підсумками візиту делегації ВРЦіРО до Ватикану 2023, ВРЦіРО. Доступно: <<https://vrciro.org.ua/ua/events/uccro-visit-to-holy-see>>. [10 Вересень 2023].
17. Павленко, ПЮ 2005, 'Утопія єдиного християнства та конвергенційні процеси в ньому', *Українське Релігієзнавство*, № 35, с. 139–151.
18. Потт, Т 2009, 'Сакраментальне розуміння Церкви: Схід і Захід', *Наукові записки Українського католицького університету*. Серія: Богослов'я, № 1, с. 242-250.
19. Процюк, РР 2015, 'Соціальна доктрина православ'я і становлення громадянського суспільства в Україні', *Грані*, № 3, с. 125-130.
20. *У пошуках єдності християн* 2008, Київ: *Дух і літера*, 224 с.
21. Халецький, О & Голубовська, О 2016, 'Екуменізм на стежках теомної сакралізації', *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія "Релігієзнавство", № 1 (13), с. 164-177.
22. *Основные принципы отношения Русской Православной Церкви к инославиям* (n.d.), Официальный сайт Русской Православной Церкви. Доступно: <<http://www.patriarchia.ru/db/text/418840.html>>. [10 Вересень 2023].

References

1. Babenko, O 2022, 'Media ekumenichnoho spriamuvannia v umovakh viiny (na prykladi saitiv "Relihiino-Informatsiina Sluzhba Ukrainy" ta "Dukhovnyi Front Ukrainy") (Media of

- an ecumenical orientation in the conditions of war (on the example of the sites "Religious Information Service of Ukraine" and "Spiritual Front of Ukraine"))', *Zhurnalistyka maibutnoho: vyklyky, tendentsii, perspektyvy*, s. 110-112.
2. Butenko, Ya 2014, 'Vplyv rishen Druhoho Vatykanskooho soboru (1962–1965) na diialnist papy rymaskoho Ioanna Pavla II (The influence of the decisions of the Second Vatican Council (1962–1965) on the activities of Pope John Paul II)', *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*, № 1 (3), s. 83-87.
 3. Vladychenko, LD 2019, 'Vseukrainska Rada Tserkov i Relihiinykh Orhanizatsii – ponad dvadtsiat rokiv diialnosti: zdobutky ta perspektyvy (All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations - more than twenty years of activity: achievements and prospects)', *Sofiia. Humanitarno-relihiieznauvchiy visnyk*, № 2 (14), s. 5-9.
 4. Hart, D & Khryssavhis, Y 2020, 'Za zhyttia svitu. Na shliakhu do sotsialnoho etosu Pravoslavnoi Tserkvy (For the life of the world. On the way to the social ethos of the Orthodox Church)', RISU. Dostupno: <https://risu.ua/za-zhyttia-svitu-na-shlyahu-do-socialnogo-etosu-pravoslavnoi-cerkvi_n103522>. [15 Zhovten 2023].
 5. Vseukrainska Rada Tserkov zaklykaie prezidenta Putina zupynyty viinu (The All-Ukrainian Council of Churches calls on President Putin to stop the war) 2022, VRTsiRO. Dostupno: <<https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-calls-on-president-putin-to-stop-the-war>>. [10 Veresen 2023].
 6. Hermanova de Dias EV 2017, 'Kulturolohichni aspekty transtsendentalnoho ekzystentsializmu Karla Ranera (Cultural aspects of Karl Rahner's transcendental existentialism)', Kharkiv: *Kultura Ukrainy. Serii: Kulturolohiia : zb. nauk. pr., M-vo kultury Ukrainy, Kharkiv. derzh. akad. kultury*, Vyp. 55, s. 69–80.
 7. Horokholinska, IV 2019, *Demarkatsiia sekuliarnoho / postsekuliarnoho v suchasniy relihiinosti: filosofskyi ta bohoslovskyi dyskurs (Secular / Post-Secular Demarcation in Contemporary Religiosity: Philosophical and Theological Discourse)*. Dysertatsiia doktora filosofskykh nauk, *M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. Ped. un-tim. M. P. Drahomanova*, Kyiv, 510 s.
 8. Hutsaliuk, Yu 2016, 'Fenomen ekumenizmu ta yoho rol u relihiinomu zhytti (The phenomenon of ecumenism and its role in religious life)', *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. Serii "Relihiieznauvstvo", № 1 (13), s. 125-132.
 9. *Dokumenty Druhoho Vatykanskooho Soboru (1962–1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii. Komentari. (Documents of the Second Vatican Council (1962–1965): Constitutions, decrees, declarations. Comments.)* 2014, Perekl. z lat., Lviv: Svichado, *Ukrainskyi Katolytskyi Universytet*, 608 s.
 10. Yehreshii, O 2021, 'Inkliuziia v Tserkvi: mozhlyvosti, perevahy, vyklyky (Inclusion in the Church: opportunities, advantages, challenges)', *Dobryi Pastyr: naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoi akademii Ivana Zolotoustoho. Bohoslovia. Filosofiia. Istorii*, № 16, s. 126-134.
 11. Yeremieiev, OS 2016, 'Sviaty i Velykyi Sobor Pravoslavnoi Tserkvy ta problema stanovlennia Ukrainskoi Pomisnoi Pravoslavnoi Tserkvy (The Holy and Great Council of the Orthodox Church and the problem of the formation of the Ukrainian Local Orthodox Church)', *Pravoslavia v Ukraini : mater. VI Mizhnar. nauk. konf. prysviachenoï 1000-littiu dukhovnykh zviazkiv Ukrainy z Afonom (1016–2016) ta 25-littiu Pomisnoho Soboru Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy (1–3 lystopada 1991 r.)*, Kyiv, s. 845–853.
 12. *Zaiava VRTsiRO ta Upovnovazhenoho VR z prav liudyny (Statement of the VRCiRO and the Human Rights Commissioner of the VR)* 2022, VRTsiRO. Dostupno: <<https://vrciro.org.ua/ua/statements/statement-of-uccro-and-ombudsman>>. [10 Veresen 2023].
 13. *Informatsiia pro VRTsiRO (Information about VRCiRO)* (n.d.), VRTsiRO. Dostupno: <<https://vrciro.org.ua/ua/council/info>>. [10 Veresen 2023].
 14. Korniiichuk, Yu 2011, *Sotsialnyi vymir ekumenichnoi diialnosti Pravoslavnykh tserkov (Social dimension of ecumenical activity of Orthodox churches)*. Avtoreferat dysertatsii kandydata nauk, Kyiv: *NPU im. M.P. Drahomanova*, 18 s.

15. Korniiichuk, Yu 2010, 'Problema pravoslavnoi identychnosti v konteksti rozvytku ekumenichnoho rukhu (The problem of Orthodox identity in the context of the development of the ecumenical movement)', *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. Ser.: Filosofiia, № 6, s. 187-195.
16. *Komiunike za pidsumkamy vizytu delehatsii VRTsiRO do Vatykanu (Communiqué on the results of the visit of the VRCiRO delegation to the Vatican)* 2023, VRTsiRO. Dostupno: <<https://vrciro.org.ua/ua/events/uccro-visit-to-holy-see>>. [10 Veresen 2023].
17. Pavlenko, PIu 2005, 'Utopiia yedynoho khrystianstva ta konverhentsiini protsesy v nomu (Utopia of a unified Christianity and convergence processes in it)', *Ukrainske Relihiieznastvo*, № 35, s. 139-151.
18. Pott, T 2009, 'Sakramentalne rozuminnia Tserkvy: Skhid i Zakhid (Sacramental understanding of the Church: East and West)', *Naukovi zapysky Ukrainського katolytskoho universytetu*. Serii: Bohoslovnia, № 1, s. 242-250.
19. Protsiuk, RR 2015, 'Sotsialna doktryna pravoslavia i stanovlennia hromadianskoho suspilstva v Ukraini (The social doctrine of Orthodoxy and the formation of civil society in Ukraine)', *Hrani*, № 3, s. 125-130.
20. *U poshukakh yednosti khrystyian (In search of Christian unity)* 2008, Kyiv: Dukh i litera, 224 s.
21. Khaletskyi, O & Holubovska, O 2016, 'Ekumenizm na stezhkakh teonomnoi sakralizatsii (Ecumenism on the path of theonomic sacralization)', *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. Serii: "Relihiieznastvo", № 1 (13), s. 164-177.
22. *Osnovnye pryntsypy otnosheniya Russkoi Pravoslavnoi Tserkvy k ynoslavyiu (Basic principles of the attitude of the Russian Orthodox Church to heterodoxy)* (n.d.), Ofytsyalnyi sait Russkoi Pravoslavnoi Tserkvy. Dostupno: <<http://www.patriarchia.ru/db/text/418840.html>>. [10 Veresen 2023].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.45(7-9)-11

УДК 348.71:322

“РУССКОМІРНИ” КОРОЗІЇ У ПРАКТИКАХ МОСКОВСЬКОГО ПАТРИАРХАТУ

“RUSSIAN WORLD” CORROSIONS IN THE PRACTICES OF THE MOSCOW PATRIARCHATE

О. Є. Бродецький,
І. В. Горохолінська

Актуальність теми дослідження. Ядро ідентичнісних трансформацій українського суспільства – долаття бацил “руського міра”. Багато в чому це стосується і релігійної сфери.

Постановка проблеми. Ідеї і практики “руського міра” втілюються в публічній риторикі церковних функціонерів Російської Православної Церкви і її сателіта в Україні. Їхній аналіз – важлива передумова ефективного протистояння цій деструктивній ідеології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аспекти теми досліджували, зокрема, такі автори: С. Здіорук, В. Яблонський, В. Токман; Л. Филипович,

Urgency of the research. The core of the identity transformations of Ukrainian society is overcoming the bacilli of the “Russian world”. In many ways, it also applies to the religious sphere.

Target setting. The ideas and practices of the “Russian world” are embodied in the public rhetoric of church functionaries of the Russian Orthodox Church and its satellite in Ukraine. Their analysis is an important prerequisite for effective opposition to this destructive ideology.

Actual scientific researches and issues analysis. Aspects of the topic were investigated, in particular, by the following authors: S. Zdioruk, V. Yablonskyi,